

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЮРИДИЧНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Чижов Д. А.

доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ;
науковий співробітник Науково-дослідного інституту
державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук, доцент

Незважаючи на певні успіхи в розробленні керівних документів у сферах національної безпеки і оборони, в Україні поки що мало публікацій щодо системного дослідження методологічних основ концепцій, доктрин та стратегій національної безпеки, на відміну від країн Заходу, де цій проблемі традиційно приділяється підвищена увага. Тому для визначення призначення та загального змісту концепцій, доктрин і стратегій з питань забезпечення національної безпеки, а також ієрархії цих документів доцільним є порівняльний аналіз понять «концепція», «стратегія» та «доктрина». Незважаючи на відмінності у визначенні цих понять, які наводяться у різних джерелах, вони відносно не значні й дозволяють дійти таких загальних висновків.

Поняття «стратегія» зазвичай асоціюється з такими поняттями, як «рішення», «цілі», «мистецтво». Останнє має підкреслити, що процес розроблення стратегічних рішень, які спрямовані на розв'язання тих чи інших проблем (політичних, воєнних тощо), є мистецтвом. Тому метою стратегій є деталізація системи поглядів, принципів і настанов, які знайшли своє відображення в концепціях та доктринах. Таким чином, у контексті послідовної деталізації та уточнення принципів, підходів, напрямів, цілей, завдань щодо розв'язання комплексної проблеми забезпечення національної безпеки, існує така ієрархія керівних документів: концепція – доктрина – стратегія [1, с. 338-339].

Будь-яка концепція у сфері національної безпеки і оборони національної безпеки (далі – Концепція НБ) – це нормативно-правовий документ, який зазвичай має відображати сукупність науково обґрунтованих офіційних поглядів держави на принципи, підходи, методи та механізми її забезпечення. Вони сукупно є концептуальною основою побудови моделі забезпечення національної безпеки в тій чи іншій сфері. Її розробка зумовлена необхідністю створення організаційно-правових засад діяльності тих чи інших суб'єктів публічного управління у сфері національної безпеки. Тому сформульовані у Концепції НБ мета, принципи, підходи, цільові настанови щодо політики національної безпеки та можливі методи та механізми її реалізації сукупно визначають концептуальну

ідею (задум) вищого політичного керівництва щодо реалізації національних інтересів на довгостроковий період у тій чи іншій сфері. У сучасних умовах трансформації геополітичного, геоекономічного, геокультурного простору, тобто змін зовнішніх і внутрішніх умов формування та реалізації національних інтересів, цей період не повинен перевищувати 10 років [4, с. 340].

Історичний досвід, особливо власний, практика сьогодення переконливо свідчать про те, що неодмінним атрибутом існування та самозбереження будь-якої держави є наявність ефективної системи забезпечення національної безпеки. І більше того, цілком очевидним і незаперечним є той факт, що існування самозбереження, сталий економічний розвиток будь-якої країни як суверенної держави залежить від здійснення цілеспрямованої внутрішньої та зовнішньої політики щодо захисту національних інтересів.

Розв'язання теоретико-правових проблем, пов'язаних із напрацюванням стратегії національної безпеки, має посідати сьогодні чи не одне із центральних місць у розбудові незалежної Української держави. Адже саме Стратегія НБ визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [2, с. 421].

Правовою основою розробки та реалізації стратегії є Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», інші закони та міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, які в сукупності визначають основні засади політики держави у сфері національної безпеки.

Відповідно до п. 19 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», Стратегія НБ України – це документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки [3].

Багато країн сьогодні розробляють і затверджують Концепції НБ або ж аналогічні за структурою та змістом документи. Головною метою Доктрини у сфері національної безпеки і оборони (далі – Доктрина НБ) має бути визначення цільових настанов державної політики в цій сфері, зокрема й тих, які стосуються реформування системи забезпечення національної безпеки (далі СЗНБ) та її складових частин на середньостроковий періоді (до 5 років), а в її основу мають бути покладені результати комплексного аналізу:

— системи національних інтересів (у широкому розумінні: їхні джерела, класифікація, сучасне становище, тенденції розвитку) і на цій основі визначення системи національних цілей, які мають бути досягнуті в середньостроковій перспективі;

— потенційних та реальних загроз національним інтересам на середньострокову перспективу;

— наявних і ймовірних можливостей та обмежень щодо захисту національних інтересів;

— державної політики національної безпеки крізь призму формування цільових настанов щодо засобів і способів реформування та підвищення ефективності СЗНБ, її складових частин, а також пріоритетів оборонного будівництва.

Отже, головною метою Стратегії НБ України має бути деталізація цільових настанов державної політики національної безпеки, які знайшли своє відображення в Доктрині НБ, крізь призму результатів комплексного аналізу прогнозних оцінок змін в ієрархії національних цілей, загроз та можливостей щодо їх досягнення (наявні та ймовірні можливості СЗНБ, сили, засоби ресурси тощо) й уточнення на цій основі національних цілей та їх пріоритетності. Ця стратегія має бути адміністративно-політичною основою організації повсякденної діяльності суб'єктів публічного управління у сфері національної безпеки та організаційно-правовим інструментом для досягнення національних цілей. Вона має бути основою для розроблення конкретних програм і планів за складниками державної політики національної безпеки, а отже, й обов'язковим для виконання документом для всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Тому визначені нею національні цілі повинні мати пріоритетне фінансування з державного бюджету (як у провідних країнах світу) [4, с. 342-343].

Стратегія НБ України є основою для планування діяльності органів державної влади у сфері національної безпеки. Враховуючи її положення, розробляються доктринальні документи з питань воєнної безпеки, наприклад, воєнна доктрина, головні напрями зовнішньої політики, стратегії інформаційної безпеки, кібербезпеки, реформування сектору безпеки та оборони, інших нагальних питань національної безпеки, а також державних програм за окремими напрямками державної політики національної безпеки. Органи державної влади керуються Стратегією НБ України у процесі розробки та реалізації законодавчих актів, концепцій, доктрин, стратегій, програм, планів і окремих заходів, укладенні міжнародних договорів та угод, інших міжнародно-правових документів, а також звітують про стан виконання Стратегії НБ України [5, с. 184].

Також, відповідно до п. 1 ст.26 Закону України «Про національну безпеку України», Стратегія НБ України є основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки. Відповідно до п.2 цієї статті Стратегія НБ України визначає:

- 1) пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки;
- 2) поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов;
- 3) основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки;
- 4) напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони;

5) ресурси, необхідні для її реалізації.[3].

Головна мета Стратегії НБ України — забезпечити такий рівень національної безпеки, який би гарантував права і свободи людини і громадянина, сталий інноваційний розвиток України, її культури та ідентичності, конкурентоспроможність економіки і суспільства, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави в сучасному світі. Проблема забезпечення національної безпеки держави постає, з одного боку, як найважливіша умова здійснення цих демократичних перетворень, а з другого — забезпечує реалізацію стратегічної мети побудови суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави [2, с. 421-422].

Пріоритетними завданнями Стратегії НБ України є:

- відновлення системи державного управління суспільним розвитком,
- забезпечення єдності системи виконавчої влади шляхом ліквідації паралельних центрів влади;
- обмеження корупції,
- впровадження механізмів відповідальності і «зворотного зв'язку» між владою і суспільством.

Зважаючи на нинішню ситуацію, необхідним стає не реформування, а фактично створення нових державних інститутів, насамперед у системі судочинства й секторі безпеки. Доцільно актуалізувати увагу на необхідності забезпечення конкурентоспроможності економіки шляхом обмеження відкритості національного ринку; протидії товарній експансії на непаритетних умовах; орієнтації національних виробників на потреби внутрішнього ринку; досягнення оптимального рівня імпортозалежності; обмеження присутності іноземного капіталу в ключових секторах економіки; збільшення внутрішнього платоспроможного попиту; регулювання національного фінансового ринку та його основних інституцій; створення єдиної системи моніторингу виробництва, розподілу та споживання енергоресурсів [1, с. 124].

Стратегія НБ України є основою для розробки інших документів стратегічного планування, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації: Стратегії людського розвитку, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії економічної безпеки, Стратегії енергетичної безпеки, Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, Стратегії біобезпеки та біологічного захисту, Стратегії інформаційної безпеки, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії зовнішньополітичної діяльності, Стратегії забезпечення державної безпеки, Стратегії інтегрованого управління кордонами, Стратегії продовольчої безпеки та Національної розвідувальної програми [6].

Нині процеси розвитку Української держави і формування громадянського суспільства відбуваються за умов триваючих глобальних трансформацій у світі, активного переформатування відносин провідних світових гравців, формування

нової архітектури глобальної та регіональної безпеки, інтенсивних пошуків світовим співтовариством шляхів виходу із фінансового порядку.

Подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах, які мають відповідати викликам і загрозам ХХІ ст., її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці / О. С. Власюк. – К. : НІСД, 2016. – 528 с.
2. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / Антонов В. О.; наук. ред. Шемшученко Ю. С., Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII : станом на 15 черв. 2022 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Публічне управління у сфері національної безпеки : підручник / Г. П. Ситник, М. Г. Орел ; за ред. Г. П. Ситника. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2022. – 464 с.
5. Родик Г. Ю. Механізми дипломатії як фактор безсилового управління конфліктами. Наукові праці: науково-методичний журнал. Політологія. 2012. Вип. 192. Т. 204. Миколаїв: ЧДУ ім. П. Могили. С. 127–131.
6. Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво.
URL: <http://knt.sm.gov.ua/index.php/uk/prioriteti/evropejska-integratsiya-ta-evroatlantichne-spivrobitnitstvo/14313-volodimir-zelenskij-zatverdiv-strategiyu-natsionalnoji-bezpeki-ukrajini>.